

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Ова књига је за:

.....

Овај роман део је светског јавног књижевног добра.

© 2022 за ово издање Вулкан издаваштво

ISBN 978-86-10-04134-7

Напомена издавача: Са циљем очувања аутентичности пишчевог израза и стила, интервенције на тексту од стране издавача биле су минималне и искључиво ортографског карактера у складу са важећим правописним правилима.

Ова књига штампана је на природном рециклираном папиру од дрвећа које расте у одрживим шумама. Процес производње у потпуности је у складу са свим важећим прописима Министарства животне средине и просторног планирања Републике Србије.

БРАЊИСЛАВ
ЊУШИЋ

ХАЈДУЦИ

 Вулканчић

Београд, 2022.

ПРЕДГОВОР

Пођох једном своме пријатељу да га посетим, али не затекох тамо ни њега ни његову госпођу, већ њихову дечицу. Села деца на кућни праг, читају неку књигу и смеју се. Узех да видим и изненадих се кад видех да читају једну од мојих књига која није никако намењена деци. Истргох им књигу из шака уз речи:

– Ово није за децу, ово ја нисам написао за вас!

– Е, па ви напишите нешто и за нас! – рећи ће ми дечица.

– Добро. Дајте ми реч да ово нећете читати, а ја вам дајем реч да ћу написати нешто за вас.

И, ево, ја откупљујем дату реч. Пружам дечици књижицу која их може утолико више занимати ако им кажем да ова прича није потпуно измишљена, већ да сам је ја, у своје детињству, одистински преживео, а то ће рећи да ова прича описује живот деце која су данашњим даном читаоцима дедови.

Ако се моји мали читаоци из ове приче немају чему поучити, извесно је да ће се имати чему насмејати. Највише можда мени. Ја ћу се томе њиховом смеху радовати, јер дечји смех је највећа радост старости.

1. октобар 1933. године

Београд

Чика Нушић

На храстовом стаблу

Тамо иза последњих кућа, на широкој пољани а отприлике двеста метара од дунавске обале, лежало је једно велико храстово стабло, на коме су се гране већ осушиле. То стабло је пре неке године нанела вода. Била с пролећа велика поплава, па се Дунав разлио и потопио поља и ливаде, шуме и села, те ишчупао негде натрули храст, понео га на својим валима и некако ту, код нашега града, секнула вода те тај храст, ко зна из чије шуме, остао на ледини и сад добро дошао нама, деци, да се ту збирамо кад смо докони и слободни од школе. Било нас је десетина који смо сваког божјег четвртка и недеље ту окапали. Ту су нам у близини биле родитељске куће, а у школи смо се некако здружили. Не може се рећи да смо били најбољи ђаци, али смо били добри другови. А тешко је било бити добар ђак кад ми све слободно време, када би требало да учимо лекције и радимо задатке, проводимо овде на стаблу. Тек што ручамо, тек што испустимо кашику, а ми сподбијемо књиге под мишку, па хајд на стабло. Ту се искупимо па заједно кренемо у школу. А кад се враћамо из школе, ако је отворен прозор у кући, бацићемо књиге кроз прозор, а ако није, улетећемо у кућу, одрезати велику кришку хлеба, бацити књиге, па све трчећи на стабло. Било је и таквих који су који пут дошли, а који пут не, али нас шесторица смо били стални. То су били: Жика Дроња, Миле Врабац,

Сима Глуваћ, Мита Трта, Лаза Цврца и ја. Чеда Брба долазио је само недељом.

Жика Дроња је био доста вредан и увек је ревностно учио лекције, али му некако бог није дао да упамти што учи. Он, на пример, научи лепо лекцију из земљописа и да га тога часа запиташ, одговорио би ти реч по реч. Али док дође од куће до школе, а он заборави. Једанпут тако професор му вели: – Жико, ти ниси ни прочитао лекцију?

– Јесам, господине – брани се он – и знао сам је врло лепо!

– Па зашто је сад не знаш? – пита професор.

– Заборавио сам је успут док сам дошао од куће до школе!

Звали смо га Дроња што је био некако сав расклиматан и све је на њему висило. Његове руке и ноге нису изгледале као да су израсле из тела, него као да су пришивене, онако отприлике као кад правиш лутку од крпчића па јој пришијеш ноге и руке те свака за себе клима. Кад трчи или кад игра мете, а тебе све страх да му се рука или нога не откине.

А није био само дроњав него и брљав као прасац. Његове књиге изгледале су као да су биле у туршији; његови писмени задаци изгледали су као земљописне карте, са огромним океанима на свакој страни исписаним мрљама од мастила. Он није писао само по хартији већ и по своме лицу, по оделу, по кошуљи. Кад дође у школу и донесе писмени задатак, да се човек чисто уплаши од њега: лице гараво, нос модар, кошуља шарена, хаљине испрскане као да је мастилом кречио кућу а не писао задатак. Па још ако га натера професор да се умије, онда зло постаје горе: разлије му се мастило па изгледа као боловани ђаво. Мила смо звали Миле Врабац, али не знам зашто смо га

тако звали. Имао је, истина, обичај да за време часа једнако трпа руке у џепове, да вади отуд сухе мрвице па да их грицка, али неће бити да смо му због тога дали такво име. Пре ће бити друго нешто. Једанпут се враћамо из школе, а нама у сусрет иде један свештеник. Ми му се сви јављамо и скидамо капе, а Миле баш у тај час стрпао руке у џепове па тражи мрвице. Свештеник нас заустави па се окрете Милу:

– Мали, јеси ли ти ђак?

– Јесам! – вели му Миле.

– А да немаш ти случајно врапца под капом?

– Немам! – вели Миле.

– Па видим, знаш – каже њему свештеник – не скидаш капу ни свештенику, па велим бојиш се да ти не одлети врабац!

И ето, од тога часа сви га окуписмо Миле Врабац, па му тако и остаде то име. Врабац није био најгори ђак у разреду, било је и горих. Он је чак чешће знао лекцију из хришћанске науке или из историје, па чак је једанпут знао и лекцију из земљописа. Из свих осталих предмета није умео ни да зине. Пита га једанпут професор зоологије: – Зашто ти, Миле, бар једанпут не научиш лекцију из зоологије?

А он му вели:

– Не иде ми у главу, господине!

– А мени – вели њему професор – не иде никако у главу да ћеш ти моћи прећи у старији разред!

Мита Трта је био врло добар друг и био је врло добра и мекана срца. Кад пред њим говориш нешто жалосно, а он се одмах заплаче. Пре неки дан Врабац добио јединицу из рачунице, па место да он заплаче, заплакао се Трта. Тoliko га то ражалостило што је Врабац добио јединицу.

Трта је могао бити добар ђак, само да није био лењ. Све друго још како-тако, али му је најтеже било ујутру да се дигне из постеље. Е, лакше би било извући натоварена кола из блата; лакше би било помаћи с места магаре кад се узјогуни и одупре ногама; лакше би било изнети буре од сто литара из подрума но Трту извући из постеље ујутру. И није да неће, хоће он, па чак пружи једну ногу, па пружи другу, али оно што је најтеже на њему то остане у постељи, па ни маћи. Зато су га сами његови у кући звали Трта, па је то име донео готово у школу.

А није он био лењ само при дизању из постеље него чак и код разговора. Мораш клештима да му вадиш речи из уста. Кад му професор постави какво питање, он се најпре почеше, па онда погледа све нас редом, па погледа у таван и тек онда се реши да погледа професору у очи и да му одговори. Али не одговара онако као што бисмо ми, него изгледа као да му одговори леже у некој дубокој торби па их тражи, тражи, тражи. И увек одговара кратко, јер га мрзи да дуго говори. Пита га, на пример, професор:

– Реци ти мени, Мито, је ли Месец удаљен од Земље и колико?

– Јесте! – одговори Мита.

– Шта јесте? – упита професор.

– Удаљен је! – одговара Мита.

– Колико је удаљен? – наставља професор да цеди одговоре од њега.

– Много! – одговори Мита Трта и ту стане.

Може професор чинити шта хоће, може постављати каква хоће питања, може покушавати на све могуће начине да му измами још који одговор, аја, Трта ни да макне. Он је убеђен да је Месец много удаљен од Земље и од тога убеђења неће ни за живу главу да одступи. Тако и из

хришћанске науке. Пита га господин катихета: – За колико је дана Бог створио свет?

– Шест – одговори Мита.

– Добро – вели господин катихета – а шта је ког дана створио?

– Редом – одговара Трта.

– Па којим редом? – пита даље господин катихета, али Трта не одговара више. Он је казао све што је знао и он налази да је довољно казао. Зашто би се умарао говорећи даље?

Лаза Цврца је био најмањи међу нама. Зато су га ваљда и звали тако. Био је некако и највеселији, умео је да нас све насмеје. Умео је да иде на рукама, умео је да пребаци ногу око врата; умео је да се искези и избуљи очи као жаба; умео је пљувачком да гађа; умео је да звижди као да има свираљку у устима. Једина мана му је била што је покоји пут муцао. А није муцао кад је овако с нама разговарао, умео је чак врло лепо и течно да прича, али чим га у школи професор прозове, а њему запне нешто у грлу и одмах почне муцати.

– Је л' ти то тако од рођења муцаш? – пита га господин професор.

– Не – одговара Цврца – раније нисам муцао!

– Па откад муцаш?

– Откад сам пошао у први разред гимназије.

– А је л' то тако из свих предмета муцаш или само из мога? – пита професор.

– Не муцам кад радим гимнастику! – одговара Цврца.

Тако је исто радио и Сима Глуваћ. Није био глуп кад с нама игра и разговара, а у школи, кад год не зна лекцију, а он се прави глуп. Зато смо га и прозвали Глуваћ. Имали су професори муке с њиме. Они га питају једно, а он се

прави да није чуо шта га питају, па одговара друго, оно што зна. Тако, на пример, пита њега професор:

– Кажи ти мени, Симо, у коме су веку Срби примили хришћанство и ко су били први хришћански учитељи међу њима?

А Сима запне:

– Косовска битка је била 15. јуна 1389. године на пољу Косову. Турску војску је предводио...

– Стани, стани, не питам те то! – надвикује га професор, а Сима наставља још вишим гласом: – Турску војску је предводио сам султан Мурат, а српску војску српски цар Лазар. Војске су се сукобиле на реци Лабу...

– Стани, брате, побогу!... – виче професор, па се диже са катедре и шаком му запушава уста. – Је л' ти не чујеш добро? – пита га професор.

– Јесте, не чујем добро! – вели Сима.

– Зато – вели професор – видим, ја те питам једно, а ти ми одговараш друго. Добро, иди на место!

И тако ти се Сима некако извуче. Али кад је видео да му то добро пролази, а он се избезобразио па почео да претерује. Пре се бар држао истога предмета, па професор га пита једну лекцију, а он одговара другу, ону коју зна, али сад почео чак и предмете да брка. Професор га пита зоологију, а он одговара земљопис. Пита га, на пример, професор:

– Кажи ти мени, Симо, које се животиње називају копитарима?

А како Сима нема појма о томе, одговара:

– Наша се држава граничи са истока Бугарском, са севера Румунијом и Аустроугарском, са запада...

Професор просто да побесни и треска књигом о катедру, а Сима наставља.

Разуме се да то није могло да иде тако једнако; професорима већ досадило, а ђаци почели да шапћу о томе како се Сима прави глув. А оно што се шапће чује се као и оно што се гласно каже. Дочули то професори па ти једнога дана уђе у наш разред као нека комисија: разредни старешина, још један професор и школски лекар. Поседаше, па позваше Симу преда се. Сима као увиде да му ово нешто није добро, па стао пред таблу и све колута очима.

– Како се ти зовеш? – пита га лекар, и то врло тихим гласом. Сима увиде да је то замка, па покуша да се извуче:

– Нисам чуо шта ме питате? – одговара он лекару.

– Како ти је име и презиме? – пита опет лекар.

– Има четири доказа да је Земља округла. Први је...

– Стани! – виче разредни старешина. Сима се заустави па нас прелете све очима, као хтео би да нас упита је ли добро.

– А како ти се зову отац и мајка? – пита опет лекар тихо.

– Молим? – опет Сима као бајаги није чуо.

– Како ти се зову отац и мајка? – понавља лекар питање.

– Америку је пронашао Христифор Колombo – одговара Сима.

Професор и лекар погледаше се међу собом, а тада ће разредни старешина шапћући рећи:

– Ја мислим да би најбоље било повалити га, овде пред целим разредом, на клупу, скинути му чакшире и опалити му двадесет и пет батина, али тако крвнички да бар месец дана не може сести на столицу. И лекар и онај други професор сложише се с тим, а Сима кад то чу, иако су шапутали, удари у плач.

– Немојте, молим вас, господине!

– Како, како, па зар ти чујеш кад ми шапућемо? – запита лекар.

Сима се збуни, али се брзо извуче из забуне.

– Чујем, ал' само на једно уво.

– Е, ако само на једно уво чујеш, онда ћемо ти ударити само половину батина. Хајде свлачи чакшире!

– Јаој, господине, немојте, ево овог тренутка прочуо сам и на друго уво.

– Прочуо си, јел'?

– Јесам!

– Е, па, дедер, реци ти мени како се зовеш? – понови опет лекар шапатам.

– Зовем се Сима Младеновић! – одговори лепо и гласно Сима.

– А како ти се зову отац и мајка? – опет прошапута лекар.

– Отац ми се зове Тома, а мајка Марија.

Комисија је била задовољна, а задовољан је био и Сима што није добио батине, али је зато, за превару својих наставника, био отпуштен из школе с правом полагања испита, који испит он, разуме се, није положио, те сад понавља први разред. Ето такав је био Сима Глуваћ.

Што се мене тиче, тешко је рећи какав сам ја био, јер су о мени постојала разнолика мишљења. Једни су мислили да сам рђав и неваљао, а други су мислили да сам добар. Тако, на пример, моји родитељи, отац и мати, били су мишљења да сам ја неваљало дете; моји професори, и то сви одреда, као да су се договорили, били су мишљења да сам рђав ђак, а ја лично био сам опет мишљења да сам врло добро дете и да сам одличан ђак. Једино што могу сам признати то је да нисам волео школу и кад сам могао да се извучем да не одем, било је то за мене право уживање.

Једанпут ме заболоо зуб, и то ме одистински заболоо и образ ми се чак надуо, па ме мајка није пустила у школу. То ми се необично допало и отада кога год у кући заболи зуб, ја не одем у школу. Заболи оца зуб, ја не одем; заболи мајку зуб, ја не одем; заболи сестру зуб, ја не одем; заболи брата зуб, а ја опет не одем. Професори ми, међутим, то нису уважили што ја због туђих зуба не долазим у школу, него ми бележили изостанке и казнили ме. И тако сам ја, ни крив ни дужан, а због туђих зуба, страдао.

Иначе сам био врло мирно и послушно дете, те не могу да разумем зашто сам тако често извлачио батине. Није да сам чинио неке кривице, него све због неких ситница: или разбијем прозор, или разбијем сестри главу, или упалим сламу на тавану, или се претурим и паднем у корито са потопљеним рубљем, или сипам мастило у слатко од ружа које је мајка изнела да се хлади кад га је скинула са ватре. И, ето, све тако због неких ситница сам извлачио батине. А те батине су ми много сметале у напредовању у школи. Тако, на пример, једанпут ме отац истукао пред сам полазак у школу. Разуме се онда да нисам знао лекцију. Ко може да памти лекцију кад извуче батине. Професор, дабоме, прозове баш мене, јер, то сте сви приметили, професори некако намиришу оног који не зна лекцију па баш њега прозивају. Пита ме професор, а ја чупкам капут и гледам у таблу. На табли не пише ништа, али ја опет гледам у таблу, јер где бих иначе гледао. Тек нећу ваљда професору у очи? Пита професор опет, али ја не одговарам; пита он и по трећи пут, не одговарам.

– Па ти не знаш лекцију? – вели професор.

– Знао сам је, али ме отац истукао пред сам полазак у школу па сам заборавио – браним се ја.

– А зашто те истукао, црни сине? – пита професор.

– Зато што нисам хтео у школу да дођем, а он је хтео на силу да ме натера!

– А, тако – вели професор. – Е па, синко, поздрави свога оца са моје стране и реци му да сам га ја умолио да те испребија као сеоску џукелу. Ето, тако га поздрави!

– Хоћу, хвала!

Ето такав сам отприлике био ја. А сад знате какво је било наше друштво које се сваког боговетног дана окупљало на храстовом стаблу.

II

Четвртак После Подне

Четвртком после подне тек што испустимо кашику о ручку, а ми одмах на стабло. Немамо школе па ћемо од подне па све до мркла мрака преседети и разговарати се до миле воље.

А четвртак после подне некако је сладак, слађе нам пада него недеља. Недеља је божји празник, а четвртак је радни дан, као и сваки други радни дан у недељи, па нам то што немамо тога дана школе изгледа као да смо зајели нешто. Истина, професори рачунају да ће нам четвртак после подне добро доћи да се спремимо из задатих лекција и да израдимо писмене задатке, али кад бисмо тако радили, не би нам четвртак био сладак. Нашто би нам онда био четвртак ако морамо и тог дана учити. Миле Врабац каже: „Мени је сваки четвртак по подне мали Ускрс!“ И какве ти све разговоре не водимо ми четвртком после подне на храстовом стаблу, крај дунавске обале. О свему и свачему што се код нас дешава, или што оком сагледамо, или што смо чули или научили. Видимо, на пример, лађу

на Дунаву; још је врло далеко, тек је само дим наглашава, и одмах скренемо разговор на лађу.

– Шта би ти волео – пита Цврца Трту – шта би волео, да си лађа или 'тица?

– Ја бих волео да сам 'тица – вели Трта – слободан сам, летим где хоћу, а лађа је везана за воду, не може да лети.

– Јест, 'тица, ал' дође ловац па метне у пушку драмлије, па нанишани, па дум... а 'тица заковрне. А лађу не може ловац да гађа – вели му Цврца. – Ја бих волео да сам лађа! – вели Дроња. – Волео бих зато, брате, што на лађи има кујна, па кад огладниш, можеш да једеш.

– Е, баш си глуп, Дроња – рећи ће Миле Врабац – па не једе лађа. То могу да једу путници, а не лађа!

И настављамо тако разговор о лађи док нам што друго не одвуче пажњу. Праћне се, на пример, рибица изнад површине дунавске и, разуме се, одмах ћемо о њој разговарати.

– Је ли риба бржа од лађе? – пита Глуваћ.

– Па бржа је, дабоме, иначе како би могла да побегне испред лађе кад на њу наиђе! – вели мудро Трта.

– Али 'тица је бржа од рибе! – тврди Глуваћ.

– Зашто? – питају други.

– Па има крила, а риба нема крила!

– Па јест! – као одобравају сви.

– А ја бих, и поред тога, волео да сам риба – вели Глуваћ.

– А што? – питамо га сви наглас.

– Па прво зато што бих могао да препливам Дунав и десет и двадесет пута на дан.

– Е, то јесте! – узвикујемо сви и чисто завидимо Глуваћу што ће препливати Дунав десет и двадесет пута.

– А још због нечег волео бих да сам риба! – додаје Глуваћ, сад већ поносан што осећа да нас је освојио.

Ми се сви претварамо у знак питања и гледамо га право у уста да чујемо шта ће рећи.

– Кад не знам лекцију, а ја ћутим као риба. Кад сам риба, морам да ћутим.

– Јест, ал’ да си риба, не би те примили у школу! – додаје Цврца.

Поводом тога прелазимо на разговор шта би ко волео да буде као животиња.

– Ја бих највише волео да будем тигар – рећи ће Дроња – па кад рикнем, да дршћу професори од мене. Ух, што бих уживао! Замисли час зоологије, па пита мене професор: „Знаш ли ти, Жико, шта је то зоологија?“ – „Зар ја, тигар, па да не знам шта је зоологија. Ја сам зоологија!“ – грмнем ја, па шкргутнем зубима и рикнем, а професор зоологије дрекне као јаре кад га кољу, па полети право на прозор, разбије га главом и скочи доле у двориште. А ја се попнем на прозор двома предњим шапама, па ја њега онда питам: „Кажите ви сад мени шта је зоологија?“ Е, тако бих, видиш, уживао!

– А би ли кога од нас пождерао? – пита Врабац.

– Тебе не бих, мршав си ко глиста. Али овога Трту баш бих појео с великим апетитом.

– А што баш мене? – брани се Трта.

– Па зато што си пуначак, као прасенце. И, да знаш, не бих те пождерао таквог какав си, него у сосу од кисела млека.

– Е, јеси глуп, Дроњо – смеје се Глуваћ – откуд тигар једе своје жртве у сосу од кисела млека. Него имаш ти, пријатељу мој, да прогуташ њега оваквог какав је, са капутом, кошуљом и ципелама.

– Ух, с ципелама! – учини Дроња и погледа блатњаве ципеле на Трти – баш да му не гутам ципеле.

– А ти, Миле – пита Глуваћ – шта би ти волео да будеш?
– Ја? – замисли се Врабац. – Ја бих, право да кажем, волео да будем рода.

– Па јес'! – приметне Глуваћ. – Боље рода него врабац.

– Није због тога – објашњава Миле – него онако, волео бих да будем рода. Ви играте доле на улици, а ја седим горе на оцаку као цар на престолу и гледам вас одозго.

– Јест, као цар на престолу – подсмева му се Цврца. – Кад рода увек стоји на једној нози! Не стоји ваљда и цар на престолу на једној нози.

– А откуд ти опет знаш је л' стоји или не стоји? Јеси ли кој' пут видео цара?

– Нисам!

– Е, па што онда говориш?

– Ал' како ћеш, то није лако цео дан да стојиш на једној нози? – пита Дроња.

– Зашто, брате – објашњава Врабац – кад ми се умори једна нога, а ја пређем на другу. А кад дође јесен, а ја... прр... прр... прр... прр... па хајд у Африку. Одлетим у Африку, па тамо скинем и капут и панталоне и легнем на песак, јер је тамо, знаш, велика врућина. И док се ви овде мрзнете преко зиме, ја тамо у Африци лешкарим на топломе песку. А кад дође пролеће, а ја опет долетим овамо да видим како сте.

– Бре, па ти би то бесплатно путовао у Африку? – узвикује одушевљено Глуваћ.

– Бесплатно, дабоме!

– Е, то је дивно! – одушевљава се Глуваћ.

– Богами, не бих му ја никад волео бити рода! – примећује Дроња.

– А зашто? – пита као увређено Врабац.

– Па зато, брате, што мораш да гуташ жабе. Рода се храни жабама. Нек иде дођавола и оно уживање што бесплатно путујеш у Африку, кад морам да гутам жабе.

– Није истина, рода не једе жабе! – брани се Врабац, иако се види да се и самом њему згадило.

– Једе! – тврди одлучно Дроња. – Ја сам својим очима гледао роду крај баре, узела жабу у кљун, па док тренеш оком, она је прогута.

У томе часу се лице у Врапца искриви; њему се учини да осећа жабу у устима и да му клизи низ грло, па се у један мах сети последњег разлога да се одбрани од жабе.

– Није истина, не једе жабе, јер шта би јела у Африци? Рода целу зиму проведе у Африци, па неће ваљда тамо гладовати?

– Има и у Африци жаба – вели Дроња с таквим поуздањем као да је провео век у Африци.

– Нема! – тврди одлучно Врабац. – Тамо су велике жеге, па исуши свака бара. Тамо нема бара, а где нема бара, нема ни жаба.

– Онда у Африци рода гута змије! – додаје Дроња, а у Врапца се искриви лице и видиш лепо како му се тог часа смучи.

Ућутасмо сви и свако од нас замисли Мила Врапца како гута змију. Да прекине ћутање, рећи ће Цврца:

– Ја бих, брате, највише волео да будем пас.

– Ух, па да те вежу за ланац! – вели сад већ пакосно Врабац.

– Што за ланац? Ја бих био дресиран пас, па не мора да ме вежу.

– Ја не бих волео да будем пас због бува – примећује Дроња.